

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 17 2 ● 2018

● Tellocaties tussen 2012 en 2016.

Een lastpak om te tellen

Vogelminnaars die de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw nog bewust hebben meegemaakt, herinneren zich dat warme zomeravonden stevast een spektakel van grote aantallen rond scherende gierzwaluwen opleverde. Hun typerend gegier daarbij was voor veel mensen het geluid van een zwoele zomeravond. Sindsdien lijkt er veel veranderd. In veel woonwijken ontbreken gierzwaluwen volledig en zelfs in

● Telling vanaf de Karperton garage in Alkmaar op 11 juli 2016. Foto: Dutch Photo.

Al decennialang maken vogelliefhebbers zich grote zorgen over de gierzwaluw. Maar harde gegevens over de landelijke populatie-ontwikkeling ontbreken. De vogel is lastig te tellen. Een experimenteel telproject van Gierzwaluwplatform Noord-Holland en Landschap Noord-Holland werpt daar toch een ander licht op.

oudere wijken of stadscentra, waar ze veelvuldig onder daken broeden, zijn ze niet meer nadrukkelijk aanwezig. Vogelkenner maken zich daarom al geruime tijd ernstig zorgen over de gierzwaluw. Maar het probleem is dat we onvoldoende weten over een eventuele achteruitgang op landelijke schaal. Het tellen van gierzwaluwen is lastig en zeer tijdrovend. Wat moet je met een vogel die zijn territorium niet met zang afbakt, die bijna de hele dag afwezig is bij de broedplek, die tot tientallen kilometers verderop voedsel zoekt en die, als hij jongen voert, in een *split second* de nestopening in en uit schiet. Bovendien zijn vele broedplekken vanaf de straat niet te zien. En dan blijft nog buiten beschouwing dat tellen in de stad niet bijster populair is. Gevolg was dat de beide toe nu toe verschenen broedvogelatlassen van Noord-Holland, die van 1990 en die van 2010, geen harde uitspraken over

een voor- of achteruitgang van de gierzwaluw konden doen (Zomerdijk, 1990; Keijl, 2010). De laatste broedvogelatlas durfde zelfs geen schatting van het aantal broedparen te maken.

Onderzoek

Verder kwamen lokale onderzoekers, zoals bioloog en milieuvorvechter Wouter van der Weijden (1974) in de jaren 70 van de vorige eeuw en onderzoeker Guido Keijl (2004) in de jaren 90. Beiden verrichtten hun broedvogelonderzoek in Amsterdamse stadswijken. Zij concludeerden, dat zij nu wel een beeld hadden van de lokale populatie, maar niets konden zeggen over een eventuele afname. Oudere gegevens ontbraken. Recenter is het gierzwaluwonderzoek van Gert de Jong (2014), die momenteel de totale broedpopulatie van Amsterdam in kaart brengt, maar nog niet heeft gepubliceerd over de trend in Am-

Gierzwaluwen tellen: een uitdaging

● Gierzwaluwen in Daalmeer, Alkmaar. Foto: Miranda Zutt-Van der Made.

● Gierzwaluw. Foto: Jankees Schwiebbe.

sterdam. Wie dat wel kon is Hein Verkade, die tussen 1993 en 2010 jaarlijks alle broedende gierzwaluwen in Noordwijk inventariseerde. Hij concludeerde dat de populatie in deze periode stabiel was. Wel waren er verplaatsingen van de twee kernen van het dorp naar de buitenwijken (Verkade *et al.*, 2015). Maar wat zeiden deze bevindingen over de rest van Nederland? Vergelijkbare gegevens van elders ontbraken, zodat het gissen bleef of gierzwaluwen landelijk achteruitgingen of niet. Broedvogelinventarisaties bleken wel mogelijk te zijn, maar op provinciaal of landelijk niveau door tal van problemen zo lastig te organiseren, dat dit uiteindelijk nooit plaatsvond. De laatste jaren zijn nieuwe initiatieven genomen om aan de voortdurende onduidelijkheid een eind te maken. Zo besteedt SOVON via het Meetbare Urbane Soorten Project (MUS) onder meer aandacht aan de

gierzwaluw. En in Noord-Holland bedachten het Gierzwaluwplatform Noord-Holland en Landschap Noord-Holland samen een aanverwante telmethode, die geheel op gierzwaluwen was gericht.

Nieuwe telmethode

Net als bij MUS werd niet gekozen voor het tellen van broedvogels. Centraal in de nieuwe methode staan de verzamelvluchten die gierzwaluwen boven steden en dorpen

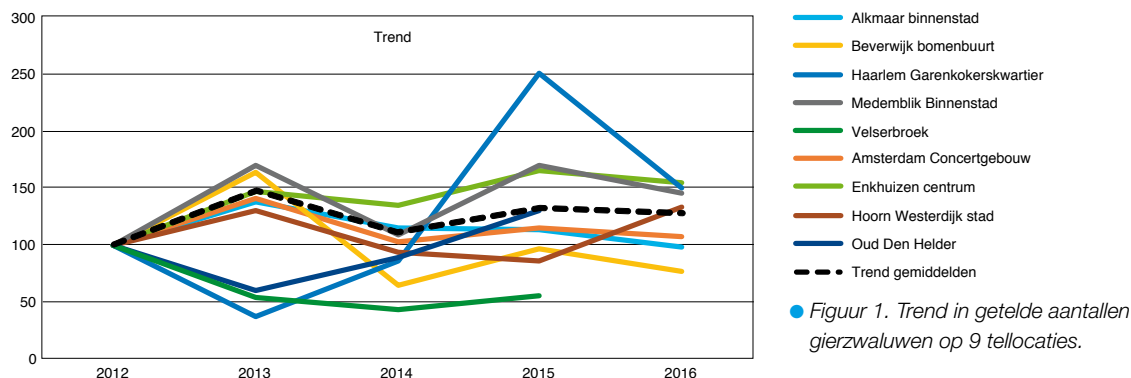
te voeren tussen 15 juni en 15 juli en om vijf jaar lang ten minste drie avonden per jaar te tellen.

Tellingen vonden alleen plaats bij mooi weer en altijd vanaf een centraal telpunt met uitzicht over een stadscentrum, dorp of stadswijk. Het telgebied mocht maximaal twee kilometer in doorsnee zijn. Per telling waren minimaal twee tellers aanwezig, meestal vier. Per avond werden tussen 19.30 en 22.00 uur

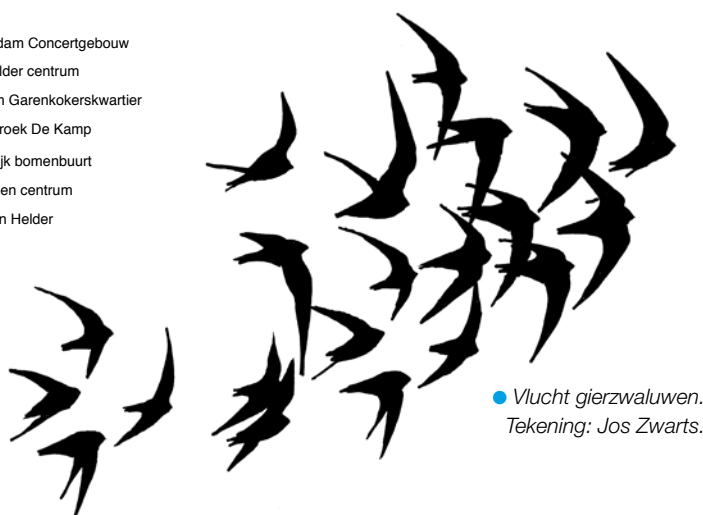
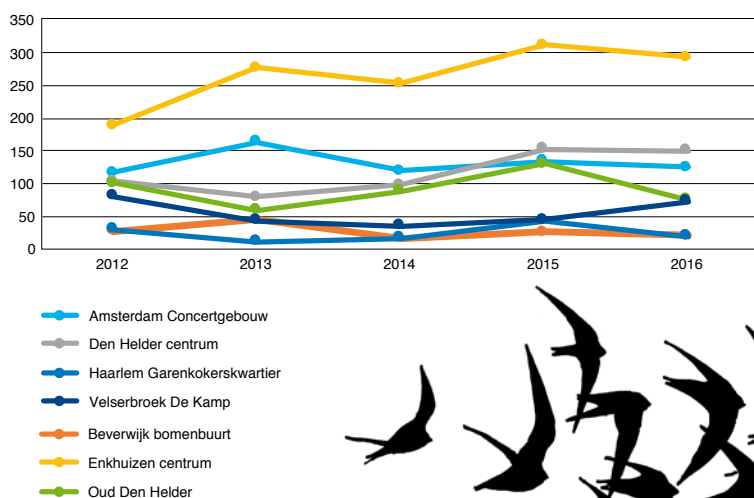
Alle tellers telden onafhankelijk van elkaar rondom.

uitvoeren. De vogels doen dit van half juni tot halverwege juli tijdens mooie avonden. Door op meerdere plekken in Noord-Holland systematisch deze verzamelvluchten te volgen, moest een trend in de ontwikkeling van de aantallen door de jaren heen zichtbaar worden. Besloten werd om de tellingen uit

op minimaal drie afzonderlijke tijdstippen de gierzwaluwen geteld die binnen één tot anderhalve minuut rondvlogen. Alle tellers telden onafhankelijk van elkaar rondom. Vaak werd op de afzonderlijke tellocaties op dezelfde avond geteld, maar dat was niet verplicht. In totaal deden 67 vrijwilligers aan

Figuur 2. Gemiddelde van de hoogste getelde aantallen op 7 tellocaties.

de tellingen mee, verdeeld over 25 locaties (kaart). Op 15 plaatsen is tussen 2012 en 2016 consequent volgens de nieuwe methode vijf jaar vanaf een uitkijkpunt geteld en zijn de resultaten in het eindverslag verwerkt.

Resultaten en conclusies

Van alle tellocaties is berekend wat per telavond het gemiddelde van de drie hoogst getelde aantallen was. Dat leverde bij drie telavonden (maximaal vier) een gemiddelde van de hoogst getelde aantallen op voor dat jaar. Door hiervoor te kiezen werd de kans op foutmarges verkleind. Dit hoogst getelde gemiddelde aantal per jaar werd

vervolgens voor iedere tellocatie in een vijfjarige reeks geplaatst. De trend die dat per tellocatie opleverde is vergeleken met die van de andere locaties. Zie Figuur 1.

Het beeld is verrassend. Nergens is sprake van een drastische afname. Op vrijwel alle locaties is een eenduidig beeld te zien van stabiele (en op enkele plaatsen zelfs licht toenemende) aantallen rondvliegende gierzwaluwen. Figuur 2 toont het gemiddelde van de hoogst getelde aantallen op de zeven tellocaties. Ook als we het gemiddelde van de hoogst getelde aantallen vergelijken met de hoogst getelde aantallen van alle tellers op de afzonderlijke tel-

locaties komt een zelfde beeld naar voren. In figuur 3 zijn de vergelijkingen van zowel het gemiddelde van de hoogst getelde aantallen, als van het gemiddelde van de resultaten van alle tellers op deze avonden te zien van de tellocaties Hoorn en Medemblik.

Tellocaties waar de aantallen toenamen waren Enkhuizen, Den Helder-Centrum, Medemblik en het Garenkokerskwartier in Haarlem. Binnen Den Helder kende de tellocatie Oud Den Helder een licht dalende trend. Ook de locaties Alkmaar en Velsbroek lijken een enigszins dalende trend te laten zien. Wel telde Velsbroek de laatste twee teljaren weer hogere aantallen dan in 2013 en 2014. De cijfers van de laatste telling in Alkmaar werden sterk beïnvloed door een extra vierde telavond bij slechte weersomstandigheden. Al met al lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat tussen 2012 en 2016 geen sprake is van een afname van het aantal gierzwaluwen in Noord-Holland.

De nieuwe telmethode geeft aanwijzingen dat die goed bruikbaar kan zijn om de trend in de populatieontwikkeling te bepalen. Temeer daar de vastgestelde trend goed overeenkomt met de uitkomsten van het MUS-project (zie figuur 4). Ondanks de verschillen in telmethoden, laat ook de MUS-telling tussen 2012 en 2016 een stabiele tot licht stijgende trend ten aanzien van de gierzwaluw zien.

Mogelijke verklaring

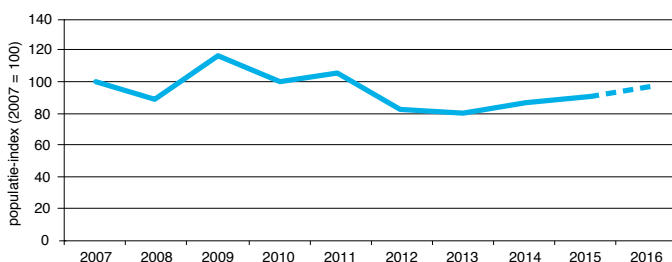
De bezorgdheid over de gierzwaluw in de jaren 70/80 van de vorige eeuw, was gebaseerd op het groot-

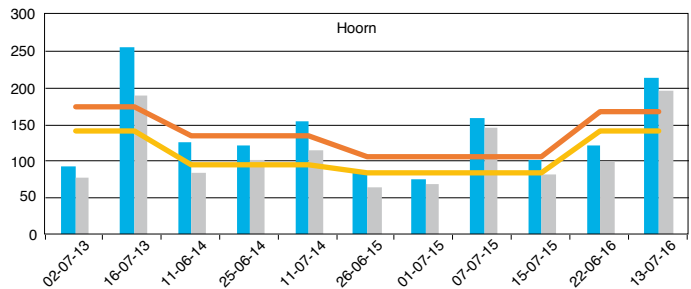
● Gierzwaluwen in het centrum van Alkmaar.
Foto: Dutchphoto.

schalige verlies van nestplaatsen door de sloop of renovatie van complete vooroorlogse stadswijken en delen van historische centra. Soms gingen bij de sloop van één enkel gebouw broedkolonies van meer dan honderd paar verloren. Tegelijk waren er in de overal uit de grond gestampte nieuwbouwwijken zo goed als geen gierzwaluwen te zien. Een sterke achteruitgang van de gierzwaluw, hoewel nooit bewezen, lijkt voor de periode tussen 1970 en 1990 daarom niet onwaarschijnlijk (Zomerdijs, 1990). Rond 2000 lijkt de situatie te zijn veranderd. Grootschalige sloop en renovaties namen sterk af. Nieuwbouw werd gevarieerder en nieuwbouw uit de jaren 60-80 werd ouder. Dit laatste bood nieuwe kansen aan gierzwaluwen, die zich nu wel in deze wijken konden vestigen. De

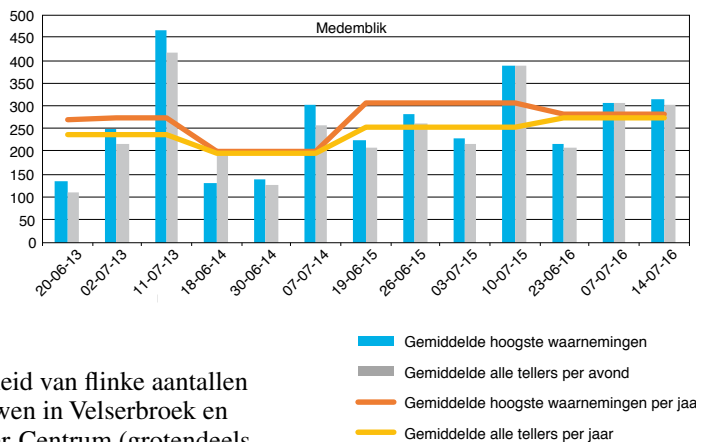
aanwezigheid van flinke aantallen gierzwaluwen in Velsersbroek en Den Helder-Centrum (grotendeels naoorlogse bebouwing) bevestigen deze veronderstelling. De onderzoeksresultaten in Noordwijk onderstrepen deze aanname nog eens. In 2010 vormden de nieuwbouwbreeders hier al 40% van de lokale populatie (Verkade *et al.*, 2015). Of deze verklaring klopt en of de aantallen gierzwaluwen overal in Nederland stabiel zijn, is nog onzeker. Om dit te weten, zou deze nieuwe experimentele telmethode ook in de nabije toekomst in een groter deel van Nederland moeten worden toegepast. Daarbij zouden dan ook de nieuwbouwwijken van na 1960 uitgebreider moeten worden meegenomen, zodat de kolonisatie hier duidelijker in beeld komt.

● Figuur 4. Trend (2016 voorlopig) van de getelde gierzwaluwen bij het MUS-project van Sovon (Hustings *et al.*, 2016).

● Figuur 3. Gemiddelde aantallen in Hoon en Medemblik: hoogste per telmoment en per jaar, over alle tellers per avond en per jaar.

Literatuur

- DE JONG, G., 2014. Inventarisatie van gierzwaluwen in stadsdeel Centrum en evaluatie van plaatsing van nestvoorzieningen. G. de Jong Ecologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- HUSTINGS, F., A. DE JONG, K. KOFFIJBERG, J. SCHOPPERS & C. VAN TURNHOUT, 2016. Vogelbalans 2016, thema stadsvogels. Sovon Natuuronderzoek Nederland, Nijmegen.
- KEIJL, G., 2004. Gierzwaluwen in Amsterdam...maar hoeveel. *Limosa* 77: 121-130.
- KEIJL, G., 2010. Gierzwaluw. P.220-221 in SCHARRINGA, C.J.G., W. RUITENBEEK & P.J. ZOMERDIJK (red.). *Atlas van de Noord-Hollandse Broedvogels*. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Landschap Noord-Holland, Heiloo.
- VAN DER WEIJDEN, W.T., 1974. Gierzwaluwen van Amsterdam in gevaar, Mededelingenblad van de Vogelwerkgroep Amsterdam, pp. 765-770.
- VERKADE, H., J. JACOBS, A. MARIJNIS & I. VAN DIJK, 2015. 20 jaar gierzwaluwen inventariseren in Noordwijk. *Limosa* 88: 164-172.
- ZOMERDIJK P.J., 1990. Gierzwaluw. P.308 in RUITENBEEK, W., C.J.G. SCHARRINGA & P.J. ZOMERDIJK (red.). *Broedvogels van Noord-Holland*. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Provincie Noord-Holland.